

“Voor mij is *hen* heel gewoon”

De soepele introductie van een genderneutraal voornaamwoord in Zweden

In Zweden is het voornaamwoord *hen* ingevoerd als neutraal alternatief voor *hij* en *zij*. Waarom? En is die kunstmatige taalverandering geslaagd?

JAN ERIK GREZEL

Illustratie: Olivier Heiligers

Bij de wereldkampioenschappen ‘gender-neutraliteit’ zou Zweden hoge ogen gooien. In het Zweeds wordt sinds enkele jaren een nieuw persoonlijk voornaamwoord gebruikt dat het geslacht in het midden laat: *hen*. Het kan *han* (‘hij’) of *hon* (‘zij’) vervangen, dus de derde persoon enkelvoud.

De officiële introductie van *hen* is een bewuste ingreep van de overheid. Daarom is *hen* geen gewoon neologisme. Nieuwe woorden ontstaan doorgaans spontaan op de golven van maatschappelijke veranderingen. Bovendien

gaat het vrijwel altijd om zelfstandige naamwoorden (denk bijvoorbeeld aan *hoestschaamte*), bijvoeglijke naamwoorden (*coronaproof*) of werkwoorden (*anderhalvemeteren*). Die woordsoorten zijn open klassen: ze zijn eindeloos uit te breiden. Voornaamwoorden daarentegen vormen een gesloten veste: ze zijn beperkt in aantal en wars van nieuwelingen.

Het Zweedse novum vormt daarop een uitzondering. Waarom is het ingevoerd? Wie gebruikt het en wat doen de media? En is deze kunstmatige taalverandering een succes?

PLEK

Hen is niet alleen bedacht om uitkomst te bieden als je niet weet of je naar een man of een vrouw verwijst. Steeds vaker is de keuze tussen *hij* en *zij* ongewenst. Een groeiende groep mensen kan of wil zich niet identificeren als man of vrouw. Zij wijzen het binaire systeem met twee geslachtscategorieën (m/v) af. Met *hen* houd je ‘tussenidentiteiten’ binnen de taalgemeenschap. Om het met een populair begrip te zeggen: *hen* zorgt voor ‘inclusiviteit’.

Rosanna Grezel (20, wél familie) is Nederlandse van boorte, maar woont al bijna haar hele leven in Zweden. Zij is blij met *hen*. “Het geeft mensen die zich niet thuis voelen bij *han* of *hon* een plek in de wereld. Het zegt eigenlijk: ‘Je mag er zijn.’ Dat vind ik erg belangrijk.” Rosanna is tweetalig: Nederlands en Zweeds. “Wanneer ik van het Zweeds moet overschakelen op het Nederlands, is het soms lastig als ik iets wil zeggen waarbij ik in het Zweeds *hen* zou gebruiken. Het Nederlands heeft zo’n woordje immers niet.”

Volgens haar zijn *hen* en de verwante vormen *henom* (‘hem/haar’) en *hens* (het bezittelijke ‘zijn/haar’) geconstrueerd op basis van al bestaande voornaamwoorden, zoals *henne*, dat verwijst naar een vrouw in de derde en vierde naamval. “Die nieuwe voornaamwoorden werden vanaf de jaren negentig steeds vaker gebruikt door mensen die hechten aan genderneutrale taal. Pas daarna, in 2015, heeft de overheid ze opgenomen in de officiële Zweedse woordenlijst.”

KINDERBOEK

Die invoering heeft een wat langere geschiedenis. Al in de jaren zestig pleitte de Zweedse taalkundige Rolf Dunås voor een genderneutraal voornaamwoord. Hij keek met een schuin oog naar Finland. Het Fins maakt in de voornaamwoorden geen onderscheid tussen geslachten. Genderneutraliteit is in die taal vanouds ingebakken.

Het pleidooi van Dunås vond destijds weinig weerklank. De directe aanzet tot invoering van *hen* kwam van het kinderprentenboek *Kivi & Monsterhund* uit 2012. Auteur Jesper Lundqvist gebruikt daarin consequent *hen* in plaats van *han* of *hon*. Overigens mijdt hij ook aanduidingen als *mama* en *papa*, *broer* en *zus*. Daarvoor gebruikt hij contaminaties, ‘mengwoorden’; in het Nederlands zou dat respectievelijk *mapa* en *brus* geworden zijn.

“Ik zeg bijvoorbeeld: ‘Je kunt daarvoor bij een psycholoog terecht. ‘Hen’ kan je wellicht verder helpen.’”

Lundqvist wilde met zijn verhaal ‘gendernormdoorbrekend’ zijn. Een publiek debat was het gevolg. De Zweedse overheid, die gelijke rechten en emancipatie hoog in het vaandel heeft, was voor invoering van het nieuwe voornaamwoord, maar niet alle Zweden konden zich daarin vinden. Als argument werd onder andere gegeven dat *hen* het vertrouwde onderscheid tussen mannen en vrouwen op de helling zou zetten.

Hoe wijdverbreid is het gebruik inmiddels? Online-taaldocent Zweeds Elin Asklöv kwam een jaar geleden in een internetartikel met opvallende cijfers die laten zien dat *hen* aan een flinke opmars bezig is. Als recente voorbeelden van verwijzingen met *hen* noemt zij gevallen waarin *hen* staat voor bijvoorbeeld ‘de docent’, ‘een jager’, ‘de werknemer’ en ‘de fundamentalist’ – waarnaar tot voor kort nog werd verwezen met *han* of *hon*. Volgens Asklöv laten deze gevallen zien hoe *hen* het geslacht van een persoon minder op de voorgrond plaatst. Het gebruik heeft nog een voordeel. Met *hen* omzeil je behendig het steeds herhaalde *han* eller *hon* (‘hij of zij’), een klip waarop een tekst stilistisch schipbreuk lijdt. Je moet bij dit alles wel bedenken dat de woorden *han* en *hon* veel

frequenter zijn, doordat het in gesproken en geschreven taal vaker gaat om personen die duidelijk als man of als vrouw geïdentificeerd (willen) worden.

HOENTJE

Journalist Tinna Edlund van de Zweedse publieke omroep ondervindt dagelijks wat de invoering betekent. “Ik gebruik *hen* tegenwoordig vrij veel in mijn eigen conversaties. Het komt goed van pas. Ik zeg bijvoorbeeld tegen iemand: ‘Je kunt daarvoor bij een psycholoog terecht. ‘Hen’ kan je wellicht verder helpen.’ In mijn werk is er vanuit het management of onze taalafdeling geen enkele druk om het wel of niet te gebruiken. Ik heb het gevoel dat *hen* nu in alle mogelijke contexten voorkomt. Er zijn ▶

Genderneutraliteit in andere talen

In verschillende landen ijveren taalactivisten voor de invoering van een neutraal voornaamwoord ter vervanging van *hij* en *zij*. Maar anders dan geldt voor het Zweeds, heeft de overheid nog in geen enkel taalgebied zo’n voornaamwoord officieel ingevoerd, meldt Miriam Berger eind 2019 in een artikel in *The Washington Post*. Wel wordt in overheidspublicaties steeds vaker een geslachtsaanduiding vermeden.

Zo spreekt Hannover, als eerste Duitse stad, in e-mails, brochures en formulieren geadresseerden genderneutraal aan. Dus bijvoorbeeld niet meer *Wähler* en *Wählerin*, maar *Wählende* (‘kiezende’). In Duitsland zijn ook pogingen gedaan om met de ‘gender-ster’ midden in een samengesteld woord neutraal te zijn, zoals in *Abteilungsleiter*innen* (‘vrouwelijke en mannelijke managers’). Erg werkbaar zien zulke woordvormen er niet uit.

In Frankrijk wordt gepleit voor een nieuw leesteken om het onderscheid tussen bijvoorbeeld *amis* (‘vrienden’, een groep met ten minste één man) en *amies* (‘vriendinnen’, louter vrouwen) op te heffen: *ami·e·s*. Het lijkt halfslachtig, omdat er zo alleen iets verandert in geschreven teksten.

Andere talen met genderneutrale voornaamwoorden zijn bijvoorbeeld het Spaans, het Hebreeuws en het Engels. In die laatste taal wordt het meervoudige *they* al eeuwen gebruikt om een expliciete verwijzing met *he* of *she* te vermijden.

Opvallend zijn de verschuivingen in het Arabisch. Dat kent voornaamwoorden en werkwoordsvormen met geslachtsaanduidingen, ook voor de tweede persoon enkelvoud en meervoud. Een mannelijke ‘jij’ spreek je bijvoorbeeld aan met *enta*, een vrouwelijke ‘jij’ met *enti*. Hoe neutraliseer je die? Sommigen kiezen daartoe voor de dualis. Dat is een ‘tweevoud’: vormen voor twee personen. Die hebben, althans bij de voornaamwoorden, géén geslachtsonderscheid: *entoema* (‘jullie tweeën’) en *hoema* (‘zij beiden’). Probleem: de dualis wordt in de omgangstaal eigenlijk niet gebruikt, zodat deze vormen erg formeel overkomen.

Ten slotte het Nederlands. Bij het verwijzen naar transgender personen adviseert Transgender Netwerk Nederland de voorkeur te volgen van de persoon in kwestie. Voor mensen die zich man noch vrouw voelen, raadt het netwerk aan *die*, *hen* en *hun* te gebruiken: ‘Daar loopt die. Jij vindt hen toch leuk? Nu kun je hun nummer vragen.’

bijna nooit negatieve reacties meer als we het in radio- of tv-uitzendingen gebruiken. Het woord is eigenlijk vrij vloeiend het Zweedse vocabulaire binnengestroomd, in informele en formele teksten en zowel in gesproken als in geschreven taal. Je vindt het ook in wetteksten, in brieven van de gemeente en op allerlei websites.”

Dat heeft wel even tijd gekost. Edlund: “In het begin waren de Zweden wat terughoudend. Als journalisten waren we ervan doordrongen dat we het publiek met het gebruik van dat nieuwe woordje konden aantrekken en afstoten. Er kwamen ook reacties van mensen die het niet zo goed begrepen. Ik herinner me een kijker die vroeg of we met *hen* misschien *höna* bedoelden. Dat is het Zweedse woord voor ‘hoentje’.”

Edlund is voor de tv ook gebarentolk. Hoe druk je *hen* uit in gebarentaal? “Er is nog geen specifiek teken voor *hen*. We nemen als gebarentolken onze toevlucht tot vingerspelling: *h-e-n*.”

VISITEKAARTJE

De vraag dringt zich op in hoeverre het gebruik van de genderneutrale vorm *hen* gebonden is aan leeftijd, plaats, politieke voorkeur en sociale klasse. Zowel Rosanna Grezel als Elin Asklov is ervan overtuigd dat het woord bij de jongere generatie al behoorlijk ingeburgerd is. Grezel: “Voor mij is het woordje *hen* heel gewoon. Ouderen zullen er meer moeite mee hebben, omdat ze al hun leven lang gewend zijn aan *han* en *hon*.” Asklovervaart dat het in stedelijke gebieden meer gebezigd wordt

dan op het platteland. Anders dan tv-journalist Edlund is zij van oordeel dat het nog lang niet overal geaccepteerd is en gebruikt wordt.

Spelen politieke denkbeelden daarbij een rol? En geef je door *hen* te zeggen een visitekaartje af: ik ben ruimdenkend, taalbewust en bij de tijd? Rosanna Grezel: “Er

“Je moet wel oppassen. Transgender personen hechten juist aan *han* of *hon*.”

zijn media die weigeren het woordje te gebruiken, zoals *Dagens Nyheter*, de grootste krant van Zweden. Die is vrij rechts. De hoofdredactie geeft als argument: ‘Wij willen onafhankelijk en niet-politiek zijn.’ Ha, alsof het bewust vermijden van *hen* níet politiek is!”

Over het gebruik binnen sociale of andere klassen zijn geen heldere cijfers bekend. Mensen voor wie genderneutraliteit een belangrijke kwestie is, behoren tot de groep die *hen* zeker in de mond neemt. Zij waren de instigators van de invoering. Rosanna Grezel tot slot: “Je moet wel oppassen. Transgender personen hechten juist aan *han* of *hon*. Zij zien hun geslachtsverandering graag in het correcte voornaamwoord uitgedrukt. Maar mocht je tóch nog aarzelen, gebruik dan *hen*.”

YPE

